

Apponyi Albert oktatásügyi törvényeinek külföldi lejáratása Trianon után

Constantin Angelescu és a Lex Apponyi

Gheorghe Petruşan – az MTA köztestületi tagja – a Foia Românească magyarországi román hetilap centenáriumi kiadásában „A magyarországi románok és az 1918. évi egyesülés” címmel jelentetett meg írást. Ebben a munkájában felvázolta a 20. századi fordulat előzményeit, megemlítve a dualizmus időszakában végbemenő, a nemzetiségek anyanyelvét és kultúráját ért „támadásokat”, amelyek – meglátása szerint – a közoktatási törvényeken is nyomom követhetőek.¹ Az erdélyi román irodalom szakértője értekezésében leírja, hogy a tanügy „elmagyarosítására” hozott jogszabályok a 19–20. század fordulóján sorozatban jelentek meg, a magyarországi románok magyar állammal szembeni lojalitását próbára téve.² A kor magyar oktatáspolitikájának törekvéseit – Gheorghe Petruşan megfogalmazása szerint – Apponyi Albert 1907. évi törvénye „koszorúzta” meg, amely a „magyar embertelenség és zsarnokság notórius példája”.³ Az Apponyi-féle törvény – állítja a nyugalmazott professzor – „casus bellit teremtett a magyarok és románok között”, és „elidegenítette a nem magyarokat a közös hazától, Magyarországtól”.⁴

Mihail Golu román oktatásügyi miniszter 1992-ben, amikor azt igyekezett megindokolni, hogy miért nem tanulhatják az erdélyi magyar tanulók a történelem és földrajz tantárgyakat anyanyelvükön egyes évfolyamokon, hivatkozott az Apponyi által beterveztett és a magyar országgyűlés által elfogadott 1907-es törvénycsomagra.⁵

KÖÖ ARTÚR (1987) történész, a Benkő István Református Gimnázium történelemtanára, a Magyarságkutató Intézet segédmunkatársa. Kutatási területe: a 19–20. századi román–magyar kapcsolatok. Megjelent kötete: *Erdélyi adalékok a Lex Apponyihoz* (Underground Kiadó, 2014).

1 Gurzó K. Enikő: Ungurok siralma. (<https://www.magyaridok.hu/lugas/ungurok-siralma-3799439/>; letöltés: 2020. 04. 30.)

2 Uo.

3 Uo. Megjegyzendő, hogy éppen a dualizmus korában, a „nemzeti állameszme” hirdetésének idején következett be az erdélyi magyarság nem jelentéktelen részének elrománosodása. Lásd Balogh Júlia: A román kormányzat iskolapolitikája Erdélyben (1918–1948). In: *Történelmi szemle*, 1987, 30. évf., 3. sz., 267.

4 Gurzó, Ungurok siralma...

5 <http://lexikon.katolikus.hu/L/Lex%20Apponyi.html> (letöltés: 2020. 04. 30.)

Apponyi Albert törvényjavaslatát – a későbbiek során csak Lex Apponyiként emlegetett törvénycsomagot – még el sem fogadták, de a hazai és a külföldi sajtó (román politikusok közbenjárásának köszönhetően is) már heves támadást indított ellene. A magyar oktatáspolitikai asszimilációs szándéka vitathatatlan, azonban túlzás az 1907. évi XXVII. törvénycikket úgy jellemezni, hogy az a „magyar embertelenség és zsarnokság notórius példája”, mint ahogy Gheorghe Petrușan professor tette. Miért fordulhat elő mégis, hogy az Apponyi-féle törvényekre a rendszerváltoztatás után is a Petrușan-féle meghatározáshoz hasonlóan hivatkozhat a román oktatásügyi miniszter, úgy, hogy érvelése a nemzetközi és hazai közvélemény számára is elfogadható? Mi segített a sajtóhadjáraton kívül még Apponyi Albert oktatásügyi törvényeinek lejáratásában? Ki az a személy, aki a törvény szövegét tudatosan meghamisította, félrevezetve a nyugat-európai közvéleményt is?

Röviden Nagy-Románia első éveinek oktatáspolitikájáról

Az 1918. december 1-jén Gyulafehérváron megszavazott román határozat – mely csupán a jelenlévő románok akarataról tett tanúbizonyságot – kimondta Erdély, a Bánság, a Részek és Máramaros egyesülését a Román Királysággal. A határozat szövegének harmadik pontjában ez olvasható: „Teljes nemzeti szabadság az összes együtt élő népnek. Minden nép számára a saját nyelvén biztosít oktatást, közigazgatást és ítélkezést az illető néphez tartozó személyek által, és a lakosok számának arányában minden nép képviseleti jogot fog kapni a törvényhozó testületben és a kormányzati szervekben.”⁶ A határozat soha nem lett a román jogrend része, s az idézett rész is csak ígéret maradt.

Még meg sem száradt a tinta a nyilatkozaton, amikor a *Budapesti Hírlap* beszámolt arról, hogy az algyógyi „földműves iskolát” megsemmisítették. „A hunyadmegyei Algyógy községben lévő földművesiskolát a környékbeli parasztok felprédálták. Berendezését elpusztították, kétezer holdnyi állami birtok erdőit letarolták, az istállókból az állatokat elhajtották, a vetőmagot részben ellopták és széjjelszórták.”⁷ 1919. decemberében – nagyjából egy évvel később – a nagyszombeni román kormányzótanács 3 magyar főiskolát, 33 magyar középiskolát, 31 szakiskolát, 2641 (!) elemi iskolát és 392 kisdedővót szüntetett meg.⁸ Ez önmagában

6 Tarján M. Tamás: 1918. december 1. A románok gyulafehérvári nagygyűlése kimondja Erdély elszakadását. (http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1918_december_1_a_romanok_gyulafehervari_nagygyulese_kimondja_erdely_elszakadasat/; letöltés: 2020. 04. 30.)

7 *Budapesti Hírlap*, 1919. január 10., XXXIX. évf., 9. sz., 9.

8 *Néptanítók Lapja*, 1919. december 4., L. évf., 38–44. sz., 23. Vasile Stoica és Ion Rusu Abrudeanu 600-ra teszi az Apponyi-féle törvény következtében megszűnt román iskolák számát, a Román Akadémia által kiadott Románok története címet viselő VII. kötet 500-ra. Lásd Ion Rusu Abrudeanu și Vasile Stoica (2014): *Habsburgii, ungerii și românii*. Editura Vicovia, Bacău, 189; Gheorghe Platon coord. (2003): *Istoria românilor* vol. VII. tom II. De la independență la

véve sem állította egyszerű feladat elé a magyar közösségeket, mindemellett meg kellett oldaniuk azt a problémát is, hogy így 5095 (!) tanító és 357 óvónő maradt állás nélkül. Becslések szerint – figyelembe véve az elbocsátottak családjainak tagjait is – 25 000 magyar ember maradt kenyér nélkül.⁹ Az iskolák bezárásával 275 211 iskolaköteles tanuló maradt iskoláztatás nélkül, közöttük 160 000 magyar és 77 000 román gyerek.¹⁰ Az elbocsátott tanítókat a román kormányzótanács nem tudta pótolni, a román elemi iskolák is híján voltak a képzett tanítóknak.¹¹ Később Angelescu közoktatási miniszter arról számolt be a törvényhozásnak, hogy az 1919/20-as tanévben nem csökkent, hanem éppen nőtt a magyar felekezeti oktatási intézmények száma, tekintettel arra, hogy 403 új elemi (23 unitárius, 319 református és 61 katolikus), 33 polgári iskola, 7 líceum, 7 felső kereskedelmi iskola, 4 tanítóképző és 1 polgári felső tanítóképző létesült.¹²

A Román Királysághoz csatolt területeken élő, kisebbségbe került magyarság iskoláinak tönkretételére nem véletlenül került sor. A területileg és demográfiai-
lag megerősödött Romániának alapvető problémát jelentettek a kisebbségek, azon belül pedig a politikailag is „legfontosabbnak” tartott magyar kisebbség.¹³ Fokozott problémát jelentett a román állam számára, hogy e kisebbség kompakt tömegekben élt, részben éppen a román–magyar határ mentén, így fokozódott a bukaresti kormányok és a román politikai elitnek a magyar revíziós politikától való, nem alaptalan aggodalma.¹⁴ Nem véletlen tehát, hogy az első világháborút követően a román politikai elit részéről számtalan olyan törekvéssel találkozunk – így oktatásügyet érintőkkel is –, amelyekkel megpróbálták a romániai magyar kisebbség politikai és gazdasági erejét korlátozni.¹⁵ A magyarok lakta

marea unire (1878–1918). București, 305, Editura Enciclopedică. Ha ezeknek az adatoknak hihetünk és a Néptanítók Lapja által közölt számok is valósak, akkor csak 1919 végéig több, mint négyszer annyi elemi iskolát zártak be a román hatóságok, mint amennyi román iskolát összesen megszüntettek az 1907. évi törvény elfogadását követően a Magyar Királyságban. Balogh Júlia tanulmányában azt írja, hogy a román uralom első öt éve alatt 8076 magyar tannyelvű tanügyi intézménytől fosztották meg Erdély 2 milliós magyar lakosságát. Balogh 1987, 275.

9 *Néptanítók Lapja*, 1919. december 4., L. évf., 38–44. sz., 23.

10 Uo.

11 Uo.

12 Proiect de lege asupra învățământului particular. Hivatkozva: Balogh 1987, 273.

13 Tóth Szilárd: A „kultúrizona” – szükség vagy politikai cél? Gondolatok a két világháború közötti román tanügyi törvények kapcsán. In: *Acta Siculica* (A Székely Nemzeti Múzeum évkönyve). Sepsiszentgyörgy, 2009, 525.

14 Uo.

15 Nem elhanyagolható, a kulturális életet is jelentősen befolyásoló tény: Bukarestnek azzal a gonddal is meg kellett birkóznia, hogy az erdélyi városokban a román lakosság száma alacsony volt, a túlnyomó többséget a magyarok és magyar anyanyelvű zsidók, valamint a németek (szászok és svábok) adták. Nem véletlen, hogy dr. Vasile Bianu szenátor 1924-ben a köz-
igazgatási reform törvénytervezetének vitáján felszólalásában arra hívta fel a figyelmet, hogy a romániai városok többségében a románság kisebbségben van, így nem szabad elfeledkezni arról, hogy a megválasztott városvezetőket a kisebbségek fogják adni.

országrészek, tömbök integrálásának szükségességében a román politikusok között egyetértés volt, csupán a módszerek terén voltak minimális eltérések. A liberális kormányok a megoldást a kisebbségek lakta területek minél gyorsabb elrománosításában látták.¹⁶ Ezeknek a térségeknek a feltöredezésére a román állam több módszert is kidolgozott, tanulmányunkban azonban csak olyanra térünk ki – a teljességre törekvés igénye nélkül –, amely az oktatásügyre hatással volt.¹⁷

Constantin Angelescu¹⁸ 1922-ben lett közoktatásügyi miniszter, és ki is adta rögtön a tanügyi-közigazgatási hatóságoknak a feladatot: „aki román földön él, mielőbb románá kell lennie – legalább nyelviileg”.¹⁹ Angelescu miniszter tevékenységét valóban ez a cél határozta meg, s a Nagy-Románia népoktatásügyének törvényes egységesítését célzó – 1924. július 26-i (az állami elemi oktatásról) és az 1925. december 22-i (a magánoktatásról) – törvények is erről tesznek tanúbizonyságot. „Államunk egységes, s ez okból a kötelező elemi oktatásnak is egységesnek kell lennie. Ezt követeli a nemzeti és polgári öntudatunk és az állam magasabb érdekeinek kifejlődése. Egyféle iskolát és egyféle lelket” – olvashatjuk az elemi oktatásügyről szóló törvényben.²⁰ A területi korlátok miatt nem kívánjuk minden olyan intézkedését ismertetni és bemutatni, amely a magyar kisebbséget hátrányosan érintette az oktatásügy terén, csupán néhány kerül említésre. A magyar felekezeti iskolák nem kaphattak államsegélyt, a román (ortodox és görög katolikus), a német (szász és sváb, evangélikus) és a muszlim hitfelekezet által fenntartott oktatási intézmények kezdettől fogva élhettek ezzel a lehetőséggel.²¹ A magyar határmenti városokban: Nagyváradon, Nagyszalon-tán, Nagykárolyban, Szatmárnémetiben, Máramarosszigeten, továbbá Aradon

Tóth 2009, 525; Romsics Ignác: *Erdély elvesztése (1918–1947)*. Budapest, 2018, Helikon Kiadó, 310–311; Cătălin Pena: *Uriașa problemă a României Mari: Româniile minoritare în majoritatea orașelor*. (<https://evenimentulistoric.ro/o-problema-ridicata-de-constitutia-din-1923-romaniile-minoritare.html>; letöltés: 2020. 05. 01.)

A román városi lakosság sem érezte túlságosan otthonosan magát az erdélyi városokban, mivel nagy részük csak egy generáció óta költözött városra, így inkább „városban dolgozó parasztként” tekintett magára. Lásd Irina Livezeanu: *Cultură și naționalism în România Mare. 1918–1930*. București, 1998. Hivatkozva: Tóth 2009, 525.

16 Tóth 2009, 525.

17 Részletesen lehetne vizsgálni az 1923-as román alkotmányt (az új alkotmányba még a nemzetközi szerződésekkel meghatározott „vallási, faji és nyelvi kisebbség” és „állampolgár” fogalmak sem kerültek bele, a szerződésileg kimondott kisebbségi jogokról nem is beszélve), a közigazgatási törvényeket, az állampolgárság elnyerését és elvesztését szabályozó törvényt, az agrárreformot stb.

18 A név Angelescu és Angheliescu változatával is találkozunk a szakirodalomban. Tanulmányunkban az Angelescu változatot használjuk.

19 Barabás Endre: *A romániai magyar nyelvű oktatásügy első tízéve, 1918–1928*. Lugos, 1929, Husvéth és Hoffer Könyvnyomdája, 16.

20 *Monitorul Oficial*, Nr. 179. București, 26 iulie 1924.

21 Barabás 1929, 17.

és Temesváron a közoktatási miniszter elrendelte az összes magyar óvoda bezárását.²² Az 1923/24-es tanévtől az állami magyar iskolákban a román nyelven kívül a történelem, földrajz, alkotmánytan, számtan és francia nyelv tantárgyakat is román nyelven kellett tanítani és tanulni, az izraelita elemi iskolákból – ugyancsak ettől a tanévtől – a magyar nyelv teljes „kiküszöbölését” rendelte el.²³ A magyar felekezeti iskolák más felekezeti diákot nem vehettek fel, és ezek az iskolák csak olyan törvényesen képesített tanítót és tanárt alkalmazhattak, akinek megválasztásához a miniszter előzetesen hozzájárult.²⁴ A magyar felekezeti iskolák „Értesítőit” román nyelven kellett előbb kinyomtatni, utána az iskola nyelvén is ki lehetett. Az Értesítők szövege előzetes hatósági cenzúra alá tartozott.²⁵ A magyar felekezeti iskolákban a román nyelven és irodalmon kívül még Románia földrajzát, történelmét és alkotmánytanát is kizárólag román nyelven kellett tanítani a közép- és elemi iskolákban is.²⁶ Természetesen az előírtakat szigorúan be kellett tartani, mert a legkisebb kihágások is súlyos következményekkel jártak. Magyar felekezeti iskolák zárták be kapuikat például azért, mert tanító hiányában a lelkész tanított.²⁷ Románia kisebbségeinek oktatási helyzetéről árulkodik egy 1925. december 15-ei parlamenti vita, ahol Teodor Iacobescu képviselő a következőket mondta: „Tavaly az állami elemi oktatásról szóló törvényben felvették a 7. §-hoz, hogy a kisebbségeknek is fognak állítani elemi iskolákat. És a miniszter úr ezt a paragrafust nem hajtotta végre, sőt a meglévőket is megszüntette. Már Bessarábiában nincs is kisebbségi iskola, csakis román van mindenütt.”²⁸ Angelescu közoktatási miniszter a felszólalást „És ez nem tetszik Önnek?” közbeszólással szakította meg.²⁹ „Ma már

22 7707/923. és 61.770/923. számú rendeletek. Lásd Das erste Dezennium des ungarischen Unterrichtswesens in Rumänien von 1918–1928. In: *Glasul Minorităților* (1929). anul VII., numărul 2. 61.

(http://glasulminoritatilor.referinte.transindex.ro/pdf/002_1929_2_text%20and%20pictures%20only.pdf; letöltés: 2020. 05. 02.)

23 Barabás 1929, 18.

24 Uo.

25 Uo.

26 100.088 és 100.090/1923. sz. rendeletek.

27 Barabás 1929, 19. Sándor József, az Országos Magyar Párt parlamenti képviselője egy parlamenti felszólalásában a következő, akkor Erdély szerte népszerű anekdotával üdvözölte Constantin Angelescu tanügyminisztert:

„Két gyerek sétál egy erdélyi falu utcáján. Arra jön egy ember és románul megkérdezi tőlük: »Ti jártok iskolába?« »Igen« – felelik a gyerekek. »És melyikbe?« – kérdezi a bácsi. »Nem mondjuk meg, mert Angelescu tanügyminiszter azt is bezárja!” Lásd Ambrus Attila: Amikor a rabló tolvajt kiált! (<https://www.maszol.ro/index.php/velemenyl/2190-ambrus-attila-amikor-a-rablo-tolvajt-kialt>; letöltés: 2020. 05. 02.); Tóth Szilárd: *Partidul Maghiar și problema minorităților maghiare în Parlamentul României în perioada interbelică*. Cluj-Napoca, 2008, Editura Argonaut.

28 *Dezbaterile Deputaților*, 1925/26. Nr. 32. București, 1926.

29 Uo.

Bessarabiában nem csak a nép panaszkodik, melytől elraboltak egy jogot, amelyet a törvényben biztosítottak neki, hanem az odaküldött román tanítók is, akikről pedagógiai lehetetlenséget kívánnak, mivel nem tudják a gyermekek nyelvét. A kényszerített uniformizálás ellen úgy pedagógiai, mint didaktikai szempontból tiltakozom. Ne követeljük a kisebbségektől, hogy asszimilálódjanak. Sohasem fognak Önök a magyarokból, németekből, bolgárokból románként csinálni. Azért ne igyekezzünk elrabolni anyanyelvüket sem!” – folytatta Iacobescu.³⁰

Constantin Angelescu volt a „kultúrizona” intézményének atyja.³¹ Ennek a keretén belül próbálták a csaknem teljesen magyar anyanyelvű Székelyföld és a magyar–román határ menti, magyar anyanyelvű lakosság elrománosításának felgyorsítását elérni, azzal a hivatalos indoklással, hogy ezzel a román nyelv-oktatást teszik intenzívebbé. Az 1924. évi 176. számú román tanügyi törvény 159. paragrafusában ez állt: „Az elemi oktatás tanügyi káderei, akik nem az alábbi megyékből származnak, és akik az alábbi megyékben fognak dolgozni: Bihar, Szilágy, Szatmár, Máramaros, Udvarhely, Csík, Háromszék, Maros-Torda, Torda-Aranyos, Hunyad, Vișnița, Văscăuți, Coțmani, Zastavna, Hotin, Tighina, Cetatea-Albă, Ismail, Durustor és Caliacra, és elkötelezik magukat, hogy legalább négy évig e megyék iskoláiban tanítanak, 50%-os fizetésemelésben részesülnek mindaddig, amíg ez iskolákban szolgálnak; [a korpótléket illetően] magasabb fokozatba 4 évenként léphetnek, és a 118–119. és 120. paragrafusoknál szabályozott, előléptetés előtti próbaidőt egy évvel fogják számukra csökkenteni. E tanítók, ha házasok, háromszoros havifizetésüknek megfelelő beiktatási jutalomban, ha nem, akkor kétszeres havi fizetésüknek megfelelő beiktatási jutalomban fognak részesülni. Azoknak a tanítóknak, akik elkötelezik magukat, hogy véglegesen a fenti helységeken telepednek le, a fokozatok elérésének a határidejét 3 évenként fogják számolni, és részesülni fognak egy 10 hektáros földjutalékban is. [...] Az összes fenti rendelkezés csak 10 évig érvényes az alábbi törvény hatályba lépésének pillanatától. A határidő letelte után a fent említett tanítókra az alábbi törvény általános rendelkezései érvényesek.”³² Az idézett

30 Uo.

31 A kultúrizona a két világháború közötti román kormányoknak a nemzeti kisebbségek elleni kulturális offenzíváját elősegítő törvényes keret volt. A kultúrizonás terület összesen 79 589 km² területet tett ki, Románia területének 26,9%-át, ebből erdélyi terület 47 415 km², tehát Erdély 46,4%-a (!). Lásd Balogh 1987, 276.

32 Az eredeti román törvénysszöveg (1924. VII. 26-i törvény 159. §-a): „Art. 159. – Membrii corpului didactic primar și normalistii, cari nu sunt originari din județele de mai jos și cari vor merge să funcționeze în județele: Bihor, Sălaj, Satu-Mare, Maramureș, Odorheiu, Ciuc, Trei-Scaune, Mureș-Turda, Turda-Arieș, Hunedoara, Vișnița, Văscăuți, Coțmani, Zastavna, Hotin, Tighina, Cetatea-Albă, Ismail, Durustor și Caliacra, și vor lua angajamentul că vor servi cel puțin 4 ani la școalele din aceste județe, vor primi, pentru tot timpul cât vor funcționa la aceste școale, un suport de leafă de 50 la sută; termenale de gradație li se vor socoti din 4 în 4 ani; iar stagiul cerut de art. 118, 119 și 120 pentru înaintări, li se va reduce cu un an. Acestor învățători li se va acorda o primă de deplasare, egală cu de trei ori salariul lunar cu accesoriile, la cei

paragrafus nagy felháborodást váltott ki nemcsak a magyar kisebbség, de az erdélyi román tanítók között is. A Hunyad megyei román tanítók 1925. december 10-én levelet írtak a Közoktatásügyi Minisztériumnak, amelyben tiltakoztak az ellen, hogy a más megyéből érkezett tanítók pozitív diszkriminációban részesülnek, azaz nagymértékű anyagi előnyöket élveznek, míg ők, akik „a múltban fölládozták magukat a román kultúra terjesztésének érdekében”, nem élveznek ilyen előnyöket.³³ Annak érdekében, hogy a magyar községek lakói megtanulják az államnyelvet – ez volt a hivatalos indoklás – a következő törvény született: „Az állami iskolákban az elemi oktatás román nyelven folyik. Az olyan községekben, ahol nem román anyanyelvű a lakosság, a Közoktatási Minisztérium elemi iskolákat fog létesíteni az illető lakosság anyanyelvén, ugyanolyan arányban, mint a román községekben. Ezekben az iskolákban a román nyelv tanulása kötelező a szabályzatban meghatározott órák száma szerint.”³⁴

Constantin Angelescu és a Lex Apponyi. Lejárítás belföldön

Constantin Angelescu román közoktatásügyi miniszter 1924-ben terjesztette a román törvényhozó kamara elé az állami elemi népoktatásról szóló törvényjavaslatát, mellékelve egy indoklást is.³⁵ Az indoklásban említi az „erőszakosan

căsătorii, și cu de două ori la cei necăsătorii. Învățătorii cari își iau angajamentul că se fixează pentru totdeauna în localitățile de mai sus, termenele de gradație li se vor socoti din 3 în 3 ani și vor putea primi un lot de colonizare de 10 hectare, din cele disponibile. Învățătorii, cari cer locuri la școlile din județele de mai sus, trebuie să aibă recomandarea inspectorului primar din localitatea în care funcționează; iar normaliştiîi recomandarea directorului școlii normale pe care a absolvito. Toate dispozițiunile de mai sus se aplică numai timp de 10 ani de la promulgarea acestei legi; după expirarea acestui termen, învățătorii de mai sus intră în prevederile generale ale legii de față. În cazul când Ministerul va găsi de cuviință, poate dispune, în condițiunile de mai sus, ca toți absolvenții școlilor normale să fie obligați a face un stagiu de trei ani în școlile din aceste județe, înainte de a avea dreptul să-și aleagă locuri în școlile din restul regatului”. Idézi: Tóth 2009, 525–526.

33 Arhivelor Naționale Istorice Centrale, Fond Ministerul Instrucțiunii Publice, dos. 78/1926, fasc. 76–77.

34 Colecțiune de legi și regulamente, 1924, 528.

Az eredeti törvényszöveg ez volt: „Învățăământul primar în școlile Statului, se predă în limba română. În comunele cu populație de altă limbă, decât română, Ministerul Instrucțiunii Publice va înființa școlile primare cu limbă de predare a populației respective, în aceeași proporție ca și în comunele românești. În aceste școlile studiul limbii române va fi însă obligator în numărul de ore stabilit prin regulament”.

35 *Dezbaterile deputaților*, 1923/24, No. 110. szám, 3057. Hivatkozva: Barabás Endre (s. a.): A román kormány miként tette hírhedtté a magyar (Apponyi-féle) törvényeket a román parlamentben a román közvélemény és a Népszövetség előtt. Budapest, Népies Irodalmi Társaság, 1. Az erőszakos románosítási szándékát a törvényjavaslatnak a törvényjavaslat indoklása is elismeri: „Nagy jelentőségű intézkedése e törvényjavaslatnak az, hogy előnyben részesíti a kiváló tanítókat, akik az ország szélére, és azon három megyébe – Csík, Háromszék, Udvarhely megyébe – törekşenek, ahol nagy szükség van a nemzeti és kulturális munkára. Ezen

magyarosító magyar törvényeket”, ezen belül is hivatkozik az 1907. évi XXVII. törvénycikk azon intézkedésére,³⁶ amely – a miniszter szerint – nemcsak a magyar nyelv, a történelem, földrajz, alkotmánytan, hanem még a számtan tanítását is magyar nyelven rendelte el a román tanítási nyelvű elemi iskolákban is. Állításának bizonyításaként hivatkozott „egy feltétlenül illetékes román adatforrásra”, az erdélyi görögkeleti román érsekség 1910 és 1914 közötti oktatásügyi inspektorának, dr. Onisifor Ghibunak 1915-ben Bukarestben megjelent könyvére, melyben a szerző az erdélyi és magyarországi egyházak és iskolák szervezetét és mindennapjait ismertette.³⁷ Csakhogy Ghibu teljesen mást írt munkájában, mint amit Angelescu mondott. A közoktatásügyi miniszter állítása szerint a tanfelügyelő könyvében ez áll: „Az államilag segélyezett felekezeti iskoláknak öt tantárgyat (magyar nyelv, történelem, földrajz, alkotmánytan és számtan) magyar nyelven kellett bevezetniük”, míg valójában Ghibu a következőket vetette papírra: „Az állam segélyezi a felekezeti iskolákat, ha ezek megfelelnek az általa követelt feltételeknek, azonban ezen esetben öt tantárgy (magyar nyelv, történelem, földrajz, alkotmánytan és számtan) tanítástervét az állam állapítja meg.”³⁸ A fent megnevezett öt tantárgy magyar nyelven történő tanítása egészen mást jelent, mint az, hogy ezt az öt tantárgyat az állami tanterv szerint kell tanítani. Kizárt, hogy a román anyanyelvű Angelescu ne tudta volna Ghibu sorait pontosan értelmezni, feltéve, hogy nem akarta félreérteni.

Ez utóbbit támasztja alá, hogy 1925-ben hasonló eset történt. Angelescu közoktatásügyi miniszter az úgynevezett magánoktatási törvényjavaslatát szintén vaskos indoklást tartalmazó melléklettel nyújtotta be. Az indoklás nagy része ismét a „magyar kultúrpolitika barbár, elnemzetietlenítő” voltát hangsúlyozta, és a Lex Apponyi 20. §-át idézte az erdélyi román ortodox érseki konzisztórium iskolaügyi előadójának, Lazăr Triteanunak 1907-ben írt munkájából.³⁹ „A törvény megállapítja a felekezeti tanítók fizetését és előléptetési fokozatait, és megjelöli, hogy csak azok a nem magyar tanítási nyelvű felekezeti tanítók kaphatnak államsegélyt »akik az iskolában a magyar nyelvet, a számtant, történelmet, földrajzot és a hazai alkotmánytant magyar nyelven tanítják a Minisztérium

a vidékeken a román elem, megtámadva az idegen elem által: elnemzetietlenedett, vagy hátrányos helyzetbe jutott a román kultúra tekintetében”. *Dezbaterile Senatului*, 1923/24. Nr. 69.

36 A törvénycikk 20. §-áról van szó.

37 Lásd Onisifor Ghibu: *Viața și organizația bisericească și școlară în Transilvania și Ungaria*. București, 1915, Institutul de Arte Grafice „Nicolae Stănilă”.

38 *Dezbaterile deputaților*, 1923/24, No. 110. szám, 3057; Ghibu 1915, 107.

Angelescu állítása román nyelven: „Scoalele profesionale subvenționate de Stat trebuiau să introducă 5 materii în limba maghiară (limba maghiară, istoria, geografia, constituția și aritmetica ...).”

Ghibu sorai románul: „Statul subvenționează și scoalele profesionale, dacă aceasta întrunesc condițiile puse de el, dar în acel caz pentru cinci materii (limba maghiară, istoria, geografia, constituția și aritmetica) programa de învățământ o stabilește statul”.

39 Barabás Endre (s. a.), 2; Lazăr Triteanu (1907): *Articol de lege XXVII din 1907*. Sibiu.

által jóváhagyott óraszámban és tanterv szerint, és akik csakis a minisztérium által engedélyezett tankönyvet és tanszereket használják». Hasonlóan »csak azok a tanítók kaphatnak államsegélyt, akik iskoláikban hazafias tartalmú olvasókönyveket használnak (20.§.)«⁴⁰ – olvasható Angelescu parlament elé terjesztett indoklásában.⁴⁰ Triteanu műve azonban az Apponyi-féle törvény 20.§-ának román nyelvű szövegét a következő formában közölte: „Csak azok a magyar tannyelvű iskolákban alkalmazott tanítók kaphatnak államsegélyt fizetés vagy ötödéves-pótlék kiegészítésül, akik a 16. §-ban megállapított feltételeken kívül a következő feltételeknek is megfelelnek: 1. Ha ezekben az iskolákban a magyar nyelvet, a számtant, a hazai földrajzot és történelmet s még a hazai alkotmánytant [...] a felekezeti iskolákban a vallásügyi minisztérium által is engedélyezett tanterv szerint tanítják; azon esetben, ha az iskolafenntartó által javasolt tanterv nem nyeri el a miniszteri jóváhagyást, abban az esetben a miniszter által megállapított tanterv szerint történik a tanítás az általa engedélyezett tankönyvek és segédeszközök kizárólagos használatával. 2. Ha az illető iskolában a vallás és közoktatásügyi miniszter által is engedélyezett hazafias tartalmú olvasókönyveket és tanszereket használnak.”⁴¹ Feltételezhetően Angelescu itt is tudatosan hibázott, elképzelhetetlen, hogy nem tudott volna különbséget tenni bizonyos tantárgyak magyar nyelven történő tanítása és ugyanazon tantárgyak valamely tanterv szerinti tanítása között. Annak érdekében, hogy a benyújtott törvényjavaslatában szereplő, a kisebbségeket hátrányosan érintő intézkedések kevésbé tűnjenek drasztikusnak, a román oktatásügyi miniszter csúsztatásokkal próbálta az amúgy is hírhedt 1907. évi oktatásügyi törvényeket lejáratni. Tette mindezt úgy, hogy ismernie kellett az erdélyi román ortodox érsekség végrehajtási utasítását⁴² is, amelyet éppen a 20. §.

40 *Dezbaterile senatului*, 1924/25. No. 85. sz., 1906. Az indoklás román nyelven: „Legea stabilește salariile și gradațiile învățătorilor confesionali, ea indica că numai acei învățători confesionali cu limba de propunere nemaghiară pot primi ajutor de Stat »cari predau în școală limba maghiară, aritmetica, istoria, geografia și constituția patriei în limba maghiară în numărul de ore și după un plan de învățământ aprobat de minister și cari se folosesc numai de manualele și rechizitele admise de Minister«. De asemenea »nu pot primi ajutor de Stat decât învățători cari în școale întrebuițează cărți de citire cu conținut patriotic (20.§.)«.”

41 Barabás 1929, 29. Triteanu munkájából az eredeti román szöveg: „Numai acei învățători aplicați la școlile comunale și confesionale cu limba de propunere nemaghiară pot primi ajutor de stat ca întregire la salar sau la cuincuenale, cari pe lângă condițiunile stabilite în §-ul 16 mai îndeplinesc și următoarele condițiuni: 1. Dacă în a-cele școale limba maghiară, aritmetica, geografia și istoria patriei, apoi constituția patriei [...] se propune [...] în școlile confesionale după un plan de învățământ aprobat din partea ministerului de culte; pentru cazul planul de învățământ promovat din partea susținătorului de școală, nu va obține aprobarea ministerială, atunci instrucțiunea se va face după planul de învățământ stabilit din partea ministerului, cu folosirea exclusivă a manualelor și mijloacelor ajutătoare admise de a-celea. 2. Dacă în respectivele școale se vor întrebuița cărți de citire cu conținut patriotic și recuisite de învățământ aprobate și din partea ministerului de culte și instrucțiune publică.”

42 Az 1910. szeptember 30-án kiadott 11.410 számú és az 1910. október 28-án 11.433 szám alatt kiadott rendeletéről van szó. A rendeletek kiadására azért volt szükség, mert a Magyar

végrehajtása tárgyában adtak ki, s amely kimondta: „Valamennyi felekezeti iskolában – akár államsegélyes, akár nem – az összes tantárgyak kizárólag románul taníttatnak, kivéve a magyar nyelvet, melynek keretében felvétetnek bizonyos dolgok a számtanból, történelemből, alkotmánytanból és földrajzból is. Mindaz, ami ezen tantárgyakból magyarul taníttatik, csak azután tanítható, miután előbb megtanulták románul az illető tanítási órákon és nem taníthatók a számtani, történelmi és alkotmánytani és földrajzi órákon, amelyeknek kizáróan román nyelvűeknek kell lenniük [...]”⁴³

Az 1907. évi XXVII. tc. lejáratása a Népszövetség előtt

Amikor a Román Királyságban a magyar egyházak tudomást szereztek a már említett magánoktatási törvényjavaslat tartalmáról, látva a magyar nyelvű oktatásra leselkedő veszélyeket, 1925-ben a Népszövetségi Tanácshoz fordultak.⁴⁴ Próbáltak rávilágítani arra, hogy a párizsi szerződésben biztosított kisebbségi jogokat⁴⁵ sérti Angelescu közoktatásügyi miniszter törvénytervezete.⁴⁶ A római katolikus, a református és unitárius magyar egyházak törvényes képviselői 1925. május 14-én (külön-külön tartott gyűléseiken) egyértelmű határozatban tiltakoztak a tervbe vett törvényes intézkedések ellen, és arról is döntöttek, hogy

Királyságban az iskolafenntartó egyházi főhatóságok olyan autonómiával rendelkeztek, amely lehetetlenné tette, hogy a magyar közoktatási miniszter rendeleteket küldjön az egyházi iskolák igazgatóinak. Csak felkérhette az egyházi főhatóságokat, hogy bizonyos irányú rendelkezéseket juttasson el a főhatóságuk alá tartozó oktatási intézményeknek. Lásd Barabás Endre, (s. a.), 4.

43 A szentszék utasításait közölte még: Onisifor Ghibu: *Anuarul pedagogic*, 1913. Sibiu, 1912, Tiparul tipografiei arhidiecezane, 166.

44 Fontos adalék, hogy már 1924-ben a Vallási Kisebbségek Amerikai Bizottságának négy tagja járt Romániában. A négy tagú bizottság ellátogatott Bukarestbe, majd Kolozsvárra utazott, ahol felvette a kapcsolatot a római katolikus, a református, az unitárius és a lutheránus egyházak vezetőivel. Ezt követően három hónapon keresztül járták Erdélyt. Augusztus elején Cornish C. Lajos, az amerikai unitáriusok szövetségének ügyvezetője, a küldöttség elnöke memorandumot, valamint mellékletként „panaszkönyvet” adott át a román kormánynak, rámutatva az erdélyi vallási kisebbségek sérelmeire. Az amerikai bizottság a román kormánytól kapott választ „következetlennek és kerülgetőnek” nevezte, majd egy évvel később, 1925-ben mind a jelentést, mind pedig a választ angol nyelven publikálta Bostonban. Lásd Balogh 1987, 268.

45 A Nemzetek Szövetsége védelme alá helyezett kisebbségi egyezmény 9. cikke a romániai nemzeti kisebbségekre vonatkozóan kimondta: „Nevezetesen joguk van saját költségükön jótékonyági, vallási és szociális intézményeket, iskolákat és más nevelőintézeteket létesíteni, igazgatni és azokra felügyelni azzal a joggal, hogy azokban saját nyelvüket szabadon használják, és vallásukat szabadon gyakorolhatják.” Szarka László (2008): A béketárgyalások és a kisebbségek ügye: Határkijelölés, népszavazás, kisebbségvédelem. In: *História*, 30. évf., 6-7 sz., 8.

46 A magyar iskolákat fenyegető kormányintézkedésekkel szemben a Magyar Párt – mint a romániai magyar lakosság egyedüli politikai szervezete – már 1924. dec. 14-én Brassóban tartott gyűlésén tiltakozott. Lásd Barabás 1929, 23.

ha nem sikerül egyeztetniük a kormánnyal, akkor az iskoláik létezését fenyegető intézkedések ellen a Népszövetséghez fordulnak segítségért. A magyar egyházak panaszát a Népszövetség elküldte észrevételezés céljából a román kormánynak, s az 1925. december 1-én küldte meg válaszát.⁴⁷ Nicolae Petrescu-Comnen román politikus a bevezetőben azt írja: a román kormány örömmel ragadja meg az alkalmat „hogy a Népszövetség tanácsa elé hozhatja a kisebbségek iránti liberalizmusának eklatáns bizonyítékait”.⁴⁸ A memorandum leszögezte, hogy a román kormány a Népszövetséget hitelesen kívánja tájékoztatni mindazon rágalmakról, melyek a magyar egyházak beadványában szerepelnek. Felhívta a figyelmet arra is, hogy a panaszt beküldők, aláírók közül van olyan, aki már belátta tévedését és mind szóban, mind pedig írásban sajnálatukat fejezték ki.⁴⁹ A román válasz azt állította, hogy a kormány a legmodernebb pedagógiai elvektől vezérelve⁵⁰ – ahelyett hogy a román nyelv és irodalomnak mindennapos, elvont tanulását tette volna kötelezővé –, azon célból, hogy megkönnyítse az ifjú generációnak a tanulást, a román nyelv és irodalom tanulását hetenként csak 3 órán át tette kötelezővé és csakis a nyelvyakorlás céljából kívánja az ország földrajzának és történelmének román nyelven való tanulását.⁵¹ „Megjegyzendő – írja a román kormány –, Románia történelmének és földrajzának tanítása csak bizonyos osztályokban történik. Így például a történelem csak a líceum IV. és VIII. osztályaiban adatik elő heti 2-2 órában, míg az ország földrajza csak a IV. osztályban. Íme tehát mennyire távol állunk a régi magyar

47 Observations du gouvernement roumain a la pétition supplémentaire des églises reformée, unitaire et catholique de Transylvanie au sujet du projet de loi roumain sur l'enseignement privé. Société des Nations, Genève, le 3. décembre 1925. No. 41/48067/1481. (https://bibliothèque.unog.ch/Dateien/CouncilDocs/C-738-1925-I_BI.pdf; letöltés: 2020. 05. 09.)

48 Barabás 1929, 23–24.

49 Uo. 24. Ilyen személyről, személyekről nem tudunk.

50 Egy román középiskolai tanár ennek a szöveg ellentétéről ír az *Adevărul* című bukaresti napilap 1925. május 27-ei számában. A következőképpen fogalmaz a magánoktatási törvényjavaslatról: „Oly rendelkezések vannak benne, amelyeket az erdélyi román iskolák nem ismertek a régi (magyar) uralom alatt. Vannak egyes rendszabályok, amelyek nem vesznek tekintetbe semmiféle pedagógiai elvet s amelyek alkalmazása a kisebbségi gyermekek lelki tortúráját jelentik. A korlátozások és tilalmak oly nagy számúak, hogy helyenként az az ember benyomása, hogy egy fogház rendszabályait olvassa. Ezek után egy új pör indul meg ismét közöttünk és a magyarok között, csakhogy ezúttal ők az elnyomottak.” Lásd Barabás 1929, 24.

51 A román közoktatási minisztérium kiadásában 1923-ban megjelent Ivaşcu-féle középiskolai törvény és rendtartás, tanterv gyűjtemény (Bucureşti, 192, Colecţie) 129. lapján a román nyelv és irodalom heti óraszám: I/4, II/3, III/3, IV/3, V/3, VI/3, VII/3 és VII/2 óra; a 163. lapon a románok történetének heti óraszám: IV/2 és VIII/3, és a 171. lapon Románia földrajzának heti óraszám IV/2 óra s így a román nyelvi kötelező óra 31. Ezzel szemben például a sepsiszentgyörgyi református líceum 1925/26. évi órarendjébe 38 óra román nyelv volt beiktatva. A síkszeredai „magyar tannyelvű” polgári leányiskolában az 1926/27. tanévben (I–IV. oszt.) a magyar nyelvet osztályonként heti 2 órában s ezen felül a IV. osztályban a kémiát heti 2 órában tanították magyarul, minden egyéb tárgyat – a hittant kivéve – kizárólag román nyelven tanították. Barabás 1929, 25.

rezsimtől, amely kötelezővé tette a magyar nyelvnek minden osztályban való taníttatását és többek között nagyon sokszor megkövetelte a történelemnek, a földrajznak, a számtannak és az alkotmánytannak minden osztályban magyar nyelven való tanítását.”⁵² A liberális román kormány többször ismételte válszában, hogy a magyar kormányzat korábban a román elemi iskolás gyermekekkel a román felekezeti iskolájukban is öt tantárgyat taníttatott magyar nyelven. Hogy bizonyítsa mindezt a Népszövetségnek, próbált konkrét példákkal szolgálni. „Apponyi grófnak 1907-es törvényei szintén arra törekedtek, hogy az állami fizetésrendezés útján tönkretegyék a román oktatást. Abban az esetben, ha a román iskolák elfogadták ezt az állami pénzsegélyt, bármilyen csekély volt is az, kötelesek voltak nemcsak Magyarország történelmét, földrajzát és alkotmányát magyarul tanítani, hanem a számtant is, továbbá az általános földrajzot és történelmet is. A középoktatást illetően példák erre azok az intézkedések, melyeket a magyar kormány tett a belényesi román gimnáziummal szemben, hol a magyar nyelvet bevezették, mint az összes tantárgyak taníttatási nyelvét, kivéve a román nyelvet és vallást” – olvasható a román válasz 13–14. oldalán.⁵³ Ezzel szemben – magyarázkodott a román kormány – a Román Királyságban a 100088. számú rendelet, melyre a magyar egyházi vezetők panaszkodnak, csak a román történelemre, földrajzra és alkotmánytanra vezette be a román kötelező tanítási nyelvet.

A Lex Apponyira az „Observationsban” többször is hivatkozik a román kormány.⁵⁴ A 47. oldalon ezt írják: „Igaz, a magyar törvények elvileg megengedték az anyanyelven való oktatást az összes iskolákban (1868. XLIV. t. c.), azonban bizonyítást nyert, hogy e törvényt sohasem hajtották végre. Ami a felekezeti iskolákat illeti, az 1907. XXVII. tc. kötelezővé teszi a magyar nyelvnek, a történelemnek, a földrajznak, a számtannak és az alkotmánytannak magyar nyelven való tanítását, bármilyen lenne is a használt tanítási nyelv.”⁵⁵ A következő lapon ismét erre a kérdésre fókuszálnak a szerzők. „A memorandum (a magyar egyházak panasza – K. A.) azt állítja, hogy a magyar törvények értelmében a felekezeti iskolák államsegélyt kaptak, ha négy tantárgyat magyar nyelven tanítottak.⁵⁶ Valójában 5 tantárgyról van szó: a magyar nyelvről, a történelemtől, a földrajzról, a számtanról, az alkotmánytanról” – olvashatjuk.⁵⁷ Itt is megjegyzik, hogy a „magyar uralom” alatti 5 tantárggyal szemben a „román uralom”

52 Observations du gouvernement roumain..., 6.

53 Uo. 13–14. A román közokt. minisztérium által 1925-ben kiadott „Magánoktatási törvényjavaslat indokolása” című hivatalos kiadvány 59. lapján ez olvasható: „a belényesi líceumnak több mint fele el volt magyarosítva”. Lásd Barabás 1929, 26.

54 Például a 45., 46., 47., 48., 152. oldalakon.

55 Observations du gouvernement roumain..., 47.

56 Tévesen idézte itt a román kormány a magyar panaszt. A 47. lapon még – helyesen – így idézte: „A magyar törvény szerint a felekezeti iskolák államsegélyt kaphattak, ha a tanterv szerint előírt négy tantárgyat tanították.”

57 Uo. 48.

alatt csak három kötelező (mellőzve lettek a számtan és az alkotmánytan), és csak az ország földrajzát és történelmét tanítják román nyelven, míg az általános földrajzot és történelmet az adott kisebbség nyelvén oktatják. A román nyelven való oktatás óráinak száma hetenként 6, de „csakis elvileg, mert ténylegesen a felekezeti iskolákban sokkal kevesebbet, vagy egyáltalán nem tanítanak románul”.⁵⁸ „Mennyire távol állunk Apponyi jó uralmától, mikor a magyar nyelvet, a földrajzot, a történelmet, a számtant és némelykor a hittant is magyarul tanították! És a tegnap urai még fel merik jelenteni a román királyi kormányt kisebbségi üldözés címén” – áll a Népszövetség Tanácsának címzett román válasza 148. oldalán.⁵⁹

Mi volt a célja Angelescunak a Lex Apponyi paragrafusainak meghamisításával?

A Népszövetség Kisebbségi Tanácsának 1926. március 18-i jegyzőkönyve nem tartotta összeegyeztethetőnek a kisebbségi szerződés 9. §-ával azt, hogy a román kormány a román nyelv tanításán kívül más tantárgyak román nyelven történő oktatását is megköveteli.⁶⁰ Meg kellett tehát a román kormánynak nyugtatnia a Népszövetséget, hogy ami a Román Királyságban történik oktatáspolitikai terén, az csekélység ahhoz képest, amit a Magyar Királyság megkövetelt nemzetiségeitől a világháborút megelőzően. Az 1907. évi oktatásügyi törvények szövegének meghamisítására nem lett volna szükség ahhoz, hogy annak aszsimilációs szándéka világossá váljék a román lakosság, valamint a Népszövetség számára, de a Lex Apponyi részletes és pontos idézése rámutathatott volna a törvény és a korszak magyar oktatáspolitikájának pozitívumaira is. Ilyen volt például a román egyházi és községi iskolák nagymértékű autonómiája, a tanítók joga a fizetés- és korpótlékkiegészítés igénybevételére, a román tannyelvű oktatási intézmények azon joga, hogy a tantervet nem az állam határozta meg, hanem a fenntartó, és még lehetne sorolni. Ha Constantin Angelescu közoktatásügyi miniszter hamisítás nélkül és pontosan közölte volna a magyarországi kisebbségi tanügypolitikára vonatkozó forrásokat és adatokat, sem a román közvélemény, sem a román parlament, sem pedig a Népszövetség nem tekintett volna az 1907. évi XXVII. törvénycikkre „megsemmisítő hatású” paragrafusok sokaságaként, amelyeknek „csak az volt a céljuk, hogy elmagyarosítsák a románokat,

58 Uo. A magánoktatási törvény végrehajtási utasításához (lásd *Monitorul Oficial*, 1926. III. 10). csatolt függelék állapítja meg a „kisebbségi tannyelvű elemi iskolák” román nyelvi heti órarendjét. Eszerint az egytanítós iskolában heti 12 óra, a kéttanítósban heti 20, a 3 tanítósban 26, a 6 tanítósban heti 38 a kötelező román nyelvi óra. Természetesen ezekhez jön még a román történelem és földrajz III. és IV. osztályokra megállapított heti 2-2 óra. Lásd Barabás 1929, 27.

59 *Observations du gouvernement roumain...*, 148.

60 Barabás Endre, (s. a.), 5.

szászokat és tótokat”.⁶¹ A ferdítések rendszeresen részét képezték a román oktatásügyi miniszter felszólalásainak, ha a kisebbségeket érintő hátrányos román oktatásügyi intézkedések kerültek szóba. 1925. december 8-án például a parlamenti vita során, amikor Adolf Stern képviselő megemlítette, hogy ezután az erdélyi zsidók nem kérhetik a budapesti zsidó tanítóképzőtől a tanítóik utánpótlását, s kéri a miniszter támogatását a fennálló probléma megoldására, Angelescu a következőket mondta indulatosan: „Budapesten nem volt soha zsidó tanítóképző!”⁶² Az 1907. évi XXVII. t. c. 20. §-áról Angelescu azt állította: „A magyarosítás biztosítására prémiumot biztosít a tanerő részére, és attól teszi függővé az alapfizetést vagy kórpótlékot, hogy az illető tanerő minő eredményt tud felmutatni a magyar nyelv tanításában.”⁶³ A miniszter itt is sarkított, állításainak, magyarázkodásainak azonban nemcsak a román társadalom adott hitelt, de megnyugtatóan hatottak a Népszövetségre is. A román kormány által benyújtott válaszban feltüntetett adatokat a Népszövetség Tanácsa felülvizsgálat nélkül elhitte és e szerint döntött.⁶⁴

Nagy-Romániának a Lex Apponyi ellen folytatott „lejárató kampánya” nem ért véget 1926-ban, 1930-ban ismét kénytelen volt támadni. A közvetlen indítók Christine Bakker van Bosse holland küldöttségi tagnak a „Les Minorités Nationales” 1930. januári számában megjelent „Voyage dans les Balkans” című cikke volt, amelyben részletesen beszámolt Olaszországban, Jugoszláviában és Romániában szerzett tapasztalatairól. Bakker asszony írt a román állapotokról, ami felháborodást eredményezett a Népszövetségi Ligák kisantant-országi delegátusainak körében.⁶⁵ A román küldöttség vezetője, Pancrati szenátor szemproblémái miatt személyesen megjelenni nem tudott, de levelet intézett a Ligák főtitkári hivatala útján az összes küldöttségi taghoz, amelyben megkérdőjelezte Bakker szavahihetőségét és tárgyilagosságát. Megpróbálta gúny tárgyává tenni a holland delegált cikkének Romániára vonatkozó részét, és összehasonlításokat tett a dualizmus idejének magyar és az 1920-as évek román kisebbségi politikája között. Többek közt azt írta: „A mi iskolai törvénykezésünk ellen

61 Uo. 6.

Ezeket Angelescu mondta 1925. május 18-án a román szenátus előtt. „Amint kimutattam, az erdélyi magyar törvények drasztikusak és ezért helyesebb, ha egy emberséges törvényt hozunk [...]. Ha a magyarok azt hiszik, hogy e törvény elnyomja őket és a Népszövetséghez akarnak menni panaszsra, mi ettől nem ijedünk meg, mivel a Népszövetséghez el fogom küldeni ezen törvény fordítását az Önök összes magyarországi törvényeinek fordításaival együtt, és rábízom a civilizált nemzetek képviselőire, hogy döntsenek, melyik közülük a liberálisabb” – folytatta gondolatmenetét a román miniszter. *Dezbaterile deputaţilor*, 1924/25. No. 88.

62 *Dezbaterile deputaţilor*, 1925/26. No. 23. Az izraelita tanítóképző Budapesten a VIII. kerületben működött, a Röck Szilárd utca 26. szám alatt. Lásd Barabás Endre, (s.a.), 6.

63 *Observations du gouvernement roumain...*, 101.

64 Gróf Zichy Ernő: *Lex Apponyi – Lex Angheliescu*. In: *Külügyi Szemle*, 1930, 7. évf., 4. sz., 485.

65 Uo. 466.

felhozott panaszok emlékezetünkbe idézik Apponyi gróf hírhedt iskolai törvényét, amelynek a kisebbségekkel szemben érvényesített szigorúsága általánosan ismert, és semmiképpen sem állja ki az összehasonlítást egyik román törvényvel sem.”⁶⁶ Zichy Ernő mint Magyarország képviselője a Népszövetségi Ligák Uniójának kisebbségvédelmi bizottságában pontos adatok hiányában nem tudott azonnal Pancrati vádaskodásaira reagálni, csupán három szempont kifejtésére volt kénytelen szorítkozni.⁶⁷ Először kijelentette, hogy a következő ülészak alkalmával az Apponyi- és az Angelescu-féle iskoláztatási törvények kisebbségi vonatkozású szakaszainak párhuzamos összeállítását fogja a Ligák elé terjeszteni, hogy ebből majd mindenki valós képet nyerjen. Másodszor idézte Apponyi grófnak 1929. július 26-án tett nyilatkozatát, mely szerint Magyarország nagyon elégedett lenne, ha az utódállamok az annyira kifogásolt Apponyi-féle törvény elvei szerint bánnának kisebbségekkel, főként a magyarokkal.⁶⁸ Harmadszor pedig arra a vádra felelve, hogy a kisebbségek nem „lojálisak” új államukkal szemben, tehát a román kormányok kénytelenek szigorúan eljárni és mindenféle revíziós és irredenta mozgalmat lehetetlenné tenni, annak a nézetnek adott kifejezést, hogy a kisebbségektől követelt „lojalitás” nem lehet feltétele, hanem csakis következménye a méltányos bánásmódnak.⁶⁹ Különösen igaz ez olyan kisebbségekre vonatkozóan, amelyek „egy évezreden keresztül urai voltak annak a területnek, ahol most mások az urak, és akiknek úgy történelmi múltjuk, mint kultúrájuk lényegesen különbözik annak a népnek történelmi múltjától és kultúrájától, amelynek járma alá – megkérdőjelezése nélkül és akarata ellenére – kerültek, igazságtalan békeszerződések folytán”.⁷⁰

66 Uo. 466–467.

67 Uo. 467.

68 Uo.

1925. december 2-án Sándor József képviselő a romániai magyar kisebbség képviseletében a román kamarában megtartott beszédével sem kért egyebet, mint az Angelescu miniszter által állandóan támadott Apponyi-féle iskolatörvényeknek alkalmazását Romániában.

69 Uo.

70 Uo.